

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

НАРОДНОГ ПРЕТСТАВНИШТВА

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 1

БЕОГРАД 1932 ГОДИНЕ

КЊИГА 1

V РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНОГ ПРЕТСТАВНИШТВА

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН НА ДАН 27 ЈАНУАРА 1932 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАО:

ПРЕТСЕДНИК НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
Д-р КОСТА КУМАНУДИ

СЕКРЕТАР:
АНТЕ КОВАЧ

Присутна сва Господа Министри, сем Министра спољних послова г. Др. Војислава Маринковића и Министра финансија г. Др. Милорада Ђорђевића.

ПОЧЕТАК У 13 ЧАСОВА И 5 МИНУТА ПО ПОДНЕ

САДРЖАЈ:

Читање записника.

Прејседник Др. Коста Кумануди: Отварам пети редовни заједнички састанак Народног Претставништва. Изволите чути записник четвртог састанка.

Секретар Анте Ковач прочита записник четвртог редовног заједничког састанка.

Прејседник Др. Коста Кумануди: Има ли ко од господе народних посланика да учини приметбу на прочитани записник? (Одзив: Нема). Пошто приметбе нема, оглашујем да је записник четвртог заједничког састанка примљен.

Молим господу чланове Адресног одбора да се сутра у 9 часова пре подне искупимо ради потписивања Адресе.

Закључујем овај заједнички састанак.

Седница је закључена у 13 часова и 10 минута.

Стенографски Биро Сената

Помоћник начелника

Антоније Ж. Шокорац

Начелник

Момчило К. Радовановић

Стенографски ревизори: Др. Љубомир Шкроблин и др. Владимир Машић;
стенографи: Др. Марко Гојак, Михаило Пајић, Сава Павловић, Др. Момир
Гломазић, Војислав Станојевић, Гојко Божовић, Видак Перчевић и Живојин
Ристић.

Стенографски биро Народне скупштине:

Помоћник начелника

Светислав К. Раденковић

Начелник

Милан Б. Марковић

Шеф Стенографске администрације:

Димитрије Боди

Стенографски ревизори: Војислав Ј. Лукић, Момчило Р. Бојић, Тихомир З.
Поповић и Љубомир Марковић. Стенографи: Никола Радовић, Јелисавета
Ристићева, Љубомир Јанковић, Страхиња Ђорђевић, Рада Јанковић, Љубомир
Нинић, Ђорђе П. Исаковић и Јулије Баршић.

Коректори:

Петар Ј. Пауновић и Александар Ст. Аранђеловић.

да и у самом народу, у оном конструктивном и позитивном нашем селу и вароши проведемо исти рад који спроводимо овде. Демократија којој желимо да служимо захтева рад. Не само у Народном Претставништву ослобођени грехова са прошлошћу, него и на терену уз сарадњу најширих слојева народа треба да проведемо праву истинску југословенску политику. (Бураи аплауз). И својим радом одвојимо ону плодну енергију нашег села и вароши од оних болести прошлости од којих смо се и ми ослободили. Само ако то учинимо имаћемо стварног успеха и здраге одношаје. Нездрави односи у народу мораће имати за последницу нездраге односе у Народном Претставништву, а ми то не само што нећемо, него не смемо дозволити да до тога дође. Било би, господо народни претставници, поред онога што су поједина господа изговорници говорили, било би поред тога још много чега о чему би се могло говорити, али не желим замарати ваше стрпљење, и морам стога, по примеру осталих, препустити излагање својих погледа на друга питања за онда, кад будемо приступили израђивању даљих закона и конкретном извођењу политике инаугурисане 6 јануара, и даље изражене 3 септембра прошле године. Уздајући се у то, да ће та сарадња Народног Претставништва и Краљевске Владе донети оне резултате које наш народ очекује, ја се надам, да ћемо моћи да се вратимо у наш добри народ, који са пуно поверења, али и са пуно страховања прати наш рад са тиме, да смо намере и тежње, које смо речима исказали у Адреси коју упућујемо Његовом Величанству Краљу, и делима извршили у Народној скупштини. — И зато ја примам Адресу. (Бураи аплауз. Посланици прилазе и честитају говорнику).

Председник Народне скупштине **Др. Коста Кумануди:** Има реч народни посланик г. Др. Илија Шуменковић. (Гласови: Да гласамо.) — Господо, има реч г. Шуменковић. (Гласови: Да гласамо.) — Молим вас, господо, имамо још два говорника: Др. Илију Шуменковића и Јову Бањанина. Молим да их саслушате, па ћемо онда прећи на гласање. — Има реч народни посланик г. Др. Илија Шуменковић.

Др. Илија Шуменковић: Господо сенатори и народни посланици, главни принцип који доминира садашњом нашом унутрашњом политиком изражен је у Престоној Беседи, и као основа наше политичке активности, поновљен у нацрту Адресе: „Чувати јединство народа и целину државе, то је највиши принцип и највиши закон и за мене, и за сваког. Народно јединство и државна целина не могу никад бити предмет никаквих погађања; они морају бити увек изнад нашег дневног живота и изнад свих посебних интереса“. — Нека ми је допуштено приметити, да онај који усваја принцип чувања народног и државног јединства, и који жели да тај принцип и ти интереси буду стављени ван дискусије, он мора примити сретства која могу остварити ту политику. У тој тесној логичној вези између примљених принципа, и потребних сретстава за остварење тих принципа, лежи главно обележје наше садашње политике. Та сретства морају бити подешена тако, да принцип државног и националног јединства и основа нашег државе, уопште, могу бити стављени ван дискусије. Али није довољно одредити принципе и примити сретства за остварење једне политике. За ус-

пех те политике потребно је осигурати стабилност и континуитет њен. Примити са вером и убеђењем основне принципе те политике, примити сретства за њихово остварење, и осигурати континуитет политике, — то је главно начело, то су најважнији моменти које морамо имати на уму у нашој акцији.

Господо, примена овог начела, које сам изложио, нашла је у нашој спољној политици — ако ми је допуштен тај пример — на једну интересантну реализацију. Несумњиво је, да је принцип наше спољне политике исти: чувати државну и националну целину. Одржавање мира, одржавање стања, које потиче из створених уговора, најбоља су сретства да се постигне тај основни принцип наше спољне политике. Што се тиче метода, Југославија, свесна на првом месту тога, да она мора својим сопственим снагама бранити своју државну целину, примила је у исто време и методе, које је ново доба истакло. Међународна сарадња, што значи: решавање у заједници са државама свих тешких међународних проблема; решавање у заједници узајамним понуштањем и концесијама; упућивање држава на мирољубиво, пацифистичко решавање свих спорова који се између њих појаве. То су методи на чијем примању и усавршавању наш народ, наша држава раде савесно. Континуитет те политике осигуран је непроменљивим осећањима и схватањима нашег народа и сталношћу директива које даје Краљ. Резултати те политике познати су. Поборник мира, чувар стања створеног уговорима о миру, Југославија, активни сарадник у међународној заједници, налази се у добрим односима са свима суседима. *Нен рад је у пуној сагласности са радом наших пријатеља и савезника.*

Кроз који дан, господо, имаћемо прилике да видимо, како се и са колико успеха ови нови принципи и нови методи међународне политике могу применити на решавање једног од најкрупнијих проблема, који је стављен на дневни ред држава — проблема разоружања. Господо, нека ми је допуштена овде једна парантеза. Овај проблем познат је у јавности под називом проблем разоружања. То је назив који је свуда продро, то је назив који је стекао пуно право грађанства, и који је због кратке најпогоднији за употребу. Међутим, он не одговара природи ствари. Разоружање би требало да значи: потпуно поништавање свих војски, и потпуно поништавање војног материјала. Такво разоружање нико не тражи и нико озбиљно не предлаже. Државе могу и морају имати војске у најмирољубивијим намерама. И по самом пакту Друштва Народа, државе су обавезне да имају војске, како би њима могле учествовати у принудном извршењу решења Друштва Народа, сагласно чл. 6. Зато се у пакту Друштва Народа говори не о разоружању, већ о *смањивању наоружања.*

Господо, ми ћемо на конференцију која се са-стаје 2 фебруара отићи и учествовати, сходно принципу који је о том питању изнесен у Престоној Беседи: „Наш народ је готов да на овом терену учини све жртве, које су у сагласности са његовом безбедношћу.“ (Аплауз). Господо, та веза између разоружања и безбедности, то обележавање безбедности као предуслова разоружања, одговара стварној ситуацији у свету. Она је у исто време оправдана и морално и правно фундирана одредбама Устава, који

важи за међународне заједнице одредбама Пакта Друштва народа.

Господо, члан 8 Пакта Друштва народа говори о слободно узетој обавези да смањи своје наоружање. Тај члан гласи: „Чланови Лиге народа признају да одржавање мира захтева смањење народних наоружања на минимум, сагласно са одржавањем народне безбедности, и са извршењем међународне обавезе које налаже заједничка акција. Савет Друштва Народа, водећи рачуна о географском положају и посебним приликама сваке државе, припрема планове за ово смањење и т.д.“

Као што видите веза између наоружања и безбедности јасно је и прецизно изложена у самом Пакту Друштва народа. Не може разоружање довести једну војску испод оног минимума који је њој неопходно потребан за осигурање безбедности дотичне државе. Поред тога при одређивању тог минимума, има се водити рачуна о географском положају сваке државе и о специјалним приликама те државе, а под тим специјалним приликама — није потребно објашњавати — разумеју се спољне политичке прилике, целокупна спољна политичка ситуација те земље.

Наш став који је инспириран оваквим осећајима наићи ће на потребно одобравање и разумевање. Треба додати још нешто. Има држава, међу којима је и наша, која се по питању наоружања налази у једном специјалном положају. Из историјских разлога — било за то, што су створене после рата, било нарочито увећане после рата, оне нису имале времена да своје војне снаге развију до оне висине, која одговара новоствореној или повећаној државној територији. (Узвизи: Тако јесте!) С друге стране те државе морале су прилагођавати развијање своје војне снаге сретствима финансијским која су често пута недостајала. И с тога разлога, те државе, у садашњем моменту нису довеле своју војну снагу до оног нивоа, који би се могао назвати минимумом потребним за безбедност државе. Према томе о тој специјалној ситуацији тих држава мора се водити рачуна на конференцијама за разоружање, не приликом смањења наоружања, него нарочито приликом ограничења наоружања.

Господо, у другом питању, у питању репарација, која је ужег обима, јер интересује непосредно само државе које плаћају, и државе које примају репарације, принцип међународне солидарности нашао је такође своју примену. Иницијатива од прошле године мора се признати имала је за побуду ту међународну солидарност. Али иако ми морамо одати признање тој племенитој побуди, морамо и можемо рећи да је та иницијатива председника Сједињених Америчких Држава довела нашу државу у један изузетно тежак положај. По тој иницијативи резултат је био овај. С једне стране, Немачка је добила за годину дана одлагање плаћања целокупних репарација. — Државе, које су имале да примају репарације, добиле су за годину дана одлагање плаћања ратних дугова. Изражен цифрама, уколико се тиче наше државе, овај резултат изгледа овакав: ми губимо по подацима, које имам, седамдесет девет и по милиона марака. Толико износи отплата ратне штете, коју је Немачка требала да да у току те године. Ми добијемо 12.5 милиона марака, колико

износи интерес за отплату наших ратних дугова. Значи, да је наш чист губитак 67 милиона марака, близу 1 милјарду динара. Ова огромна разлика између онога, што добијемо, и онога, што губимо, чини, да је наша држава, збиља, овим доведена у врло тежак положај. Али не треба мислити, господо, да је оно, што смо примили на рачун репарација, био један чист добитак, с чим смо могли радити што смо хтели, и кога смо се могли, евентуално, опростити. Ми смо ради опорављања земље и лечења тешких штета, што смо претрпели у рату, учинили самостални финансијски напор, који сада терети наш буџет. Ми смо, из буџетских средстава првих година вршили реконструкцију земље. Ми смо закључивали зајмове, закључили смо Блеров зајам за реконструкцију земље, који, такође, терети наш буџет. Ми из буџета плаћамо инвалиде, ратну штету и т.д. И док је Немачка добила одлагање плаћања отплата својих обавеза, ми не можемо и немислимо одложити извршење ових обавеза, које смо узели према повериоцима у иностранству, и према нашем сопственом народу. Из тих разлога, господо, разумљиво је, што ми нисмо могли приступити споразуму, у коме је била конкретизирана иницијатива од прошле године, и разумљиво је, што ми треба да тражимо, да се на рачун репарација нама исплаћују суме, које су потребне за покриће ових свечаних обавеза, о којима сам малопре говорио, а које смо преузели према своме народу, према повериоцима из иностранства. (Пљескање). Господо, тај став, који преузима наша земља, оправдан је. Аргументи, које смо износили, схваћени су. Ја ћу вам рећи, да је Међународна Конференција експерата у Лондону, од прошле године, признала оправдану вредност наших аргумената. Народно Претставништво има разлога да верује и да буде уверено, да ће наш став наићи на потпуно потребно разумевање.

Господо, у последње време, дате су изјаве, којима се покушава, да се питање репарација стави на много шири терен и да се реши на много радикалнији начин. Ма у којој форми била тачна изјава, о којој је реч; било у форми: да је Немачка решена да више неће да плаћа репарације, било да Немачка неће да плаћа репарације, ако се њена економска ситуација не поправи, ма у којој форми, била она дата као изјава значила би, такво је мишљење заинтересованих у иностранству: непримењивање међународног уговора, који служи за базу плаћања и примања репарација — непризнавање Јанговог плана.

Господо, пред овом евентуалношћу наша влада заузеле одговарајуће држање. Допустите мени, као народном посланику, да вам изнесем каква је за случај одрицања Јанговог плана правна база за наша примања репарација, и какве су обавезе Немачке која даје репарације? Та се, господо, правна база налази у самом Јанговом плану, у прилогу, који је познат под именом „Санкција“. Предвидевши ову евентуалност, поверилачке државе каже се: „Ипак остаје једна хипотеза ван оквира споразума потписаних на данашњи дан. Поверилачке владе принуђене су, да је узму у посматрање, без намере да тиме ставе под сумњу намере немачке владе. Оне сматрају за неопходно, да воде рачуна о могућности да би се, у будућности, нека немачка влада могла приволети противно свечаној обавези садржаној у

Хашком споразуму од јануара 1930 године, актима који би доказивали њену намеру цепања новог плана.

„Поверилачке владе имају дужност да изјаве немачкој влади, да би, ако би се такав случај појавио, који би у темељу потресао дело коме се тежи заједнички, била створена једна нова ситуација с погледом на коју именоване поверилачке владе морају, још сада, учинити све правне ограде.

„Ипак, чак у том крајњем случају, поверилачке владе су, у интересу општега мира, расположене да пре предузимања ма какве акције учине апел, ради констатације и оцене факата, међународној јурисдикцији неоспорног ауторитета. Поверилачка сила или поверилачке силе, које би налазиле да су заинтересоване, поднеле би дакле сталном Међународном Суду на оцену питање да ли је немачка влада извршила акте који доказују њену вољу разаравања новог плана.

„Немачка би имала да изјави још сада, у случају афирмативне одлуке суда, да сматра за оправдано да, у циљу обезбеђења извршења обавеза силе дужника, онако како те обавезе проистичу из новог плана, поверилачка сила или поверилачке силе поново надобијају пуну слободу акције“.

Немачка одговара и њен одговор гласи: „Што се тиче поменутих изјаве и хипотезе која је тамо формулисана, немачка влада жали што је узета у обзир једна таква евентуалност коју она, што се ње тиче, сматра немогућном.

Међутим, ако једна или неколико поверилачких сила поднесу Сталном Међународном Суду на одлуку питање о томе да ли акт немачке владе доказује њену вољу разаравања новог плана, немачка влада сагласна је са поверилачким владама да примитивну одлуку Сталног суда и изјављује да, у случају афирмативне одлуке Суда, сматра за оправдано, да поверилачка сила или поверилачке силе поново задобију потпуну слободу акције у циљу да би обезбедиле извршење финансијских обавеза силе дужника, онако како те обавезе проистичу из новог плана.

Наравно, да се са извесних страна напомиње, да та слободна акција може да се извршује у оквиру Пакта Друштва Народа, т.ј. у главном на бази његовог чл. 13 који гласи:

„Чланови се Лиге обавезују да ће савесно извршивати изречене пресуде и да неће прибегавати рату против ни једног члана Лиге, који их се буде придржавао. У случају неизвршења пресуде, Савет предлаже мере којима ће се осигурати њена примена“.

Има још једна тешкоћа, због које се наша држава, у овом питању налази у изузетном положају. То је наш однос према условљеном и неусловљеном делу немачких репарација. Познато је да Немачка плаћа накнаду штете у годишњим отплатама, чија висина варира. За период који нас интересује, може се рећи, да ће годишње отплате изнети просечно око милијарду и 700 милиона марака. Свака од тих отплата сматра се да је подељена на два дела: један, безусловни и други, условљени. Безусловни део, који по идеји твораца Јанговог плана, одговара стварној претрпљеној штети, не би могла Немачка ни у ком случају одложити; условљени део може се одложити, на кога се може применити мораторијум.

Безусловни део износи 612 милиона марака; остатак је условљени део.

И ако је наш удео у немачким репарацијама 5% — ми највећи део тога примамо из условљеног дела, док нам из безусловног припада само 0,98%. Како се сада води борба око одржања безусловног дела — док се предлаже да се условни део под извесним погодбама напусти — то се безусловни део може политички сматрати као најсигурнији део. Наша је тешкоћа у томе, што из тога сигурнијег дела примамо врло мало, док гро наших репарација и то за стварно претрпљену штету, долази из условљеног дела, против кога се води права и највећа офанзива и за који се предлаже да се пребије за ратне дугове.

Господо, са аргументима и са овим правним базама које сам изнео, ја се наддам, и ја знам да ће влада енергично радити да се наше право призна, и ја се наддам да ће то право бити признато упркос свих тешкоћа.

Господо сенатори и народни посланици, на завршетку свога говора изјављујем да ћу гласати за предложени нацрт Адресе.

Са искреном жељом да се принципи државног и националног јединства очува и стави ван дискусије и њему потчине сви остали посебни интереси; убеђен да је 6 јануар 1929 године имао за циљ остварење те политике; разумевајући да је та политика била база за рад Краљевске Владе у периоду који је дошао после 6 јануара; уверен да Устав од 3 септембра 1931 године садржи начела која значе, по речима из Престона Беседе, у децентрализованом унутрашњем држави један слободан и равноправан народ, који седри у заједници једном високом идејом, — ја ћу гласати за ту Адресу, у којој су ове идеје изражене и наглашене и у којој је дато пуно и потребно признање за ову политику и овакав рад. (Живо плескање).

Председник Др. Коста Кумануди: Има реч сенатор г. Јово Вањанин.

Јово Вањанин: Господо народни претставници, мислим да нема никога међу нама ко није с истинским и радосним узбуђењем слушао из уста Његовог Величанства Краља Престону Беседу. Сугестије великих мисли, које су у тој Беседи изречене, сугестије дубоке и несломљиве вере, коју Његово Величанство уноси у ове идеје, морале су се пренети и на ово Народно Претставништво и морале су све нас испунити самопоуздањем и снагом у часу кад треба да отпочнемо овај наш тешки и одговорни рад.

Престона Беседа показала нам је сву величину задатка пред којим стојимо, а нацрт Адресе, који је изнесен пред нас, сведочи да се у овоме дому схватају намере и тежње носиоца Круне, и да постоји међу нама одлучна и тврда воља да у истоме духу — у коме је Престона Беседа говорила нама — да у томе духу продужимо свој рад за будућност и напредак наше отаџбине. И зато ћу, господо, и ја гласати за нацрт Адресе, који је пред нас изнесен.

Господо народни претставници, озбиљна је и велика дужност која нас чека у овом нашем раду. Та се дужност не може испунити без једне јасне и спасоносне мисли водиле. И та мисао, која је и све нас довела овамо, наша је свој најлепши и најбо-

љи израз у Престоној Беседи. И кад би, господо, неко од нас, што недај Боже, баш дошао у искушење да залута и да се врати у таму и у маглу наших пређашњих заблуда, онда би ова Престона Беседа и ова мисао, која је у њој садржана, била светионик, који би га увек могао да изведе на прави пут.

Господо, Престону Беседу прожима ведра и искрена југословенска мисао која не познаје ни разлике ни градације у љубави за све крајеве наше отаџбине и за све делове наше нације. И нацрт Адресе погоднио је добар пут кад је ову исту мисао у свој ширини прихватио. Ширина мисли, коју је Престона Беседа изнела пред нас огледа се, господо, најбоље у томе што је она необично снажно везала сву нашу прошлост за идеале југословенског уједињења. Никада, господо, још није ни у једном државном акту нашем изречена, могао бих готово рећи, таква апотеоза прошлости наше, као што је изречена у Престоној Беседи.

Није народно уједињење, каже Престона Беседа, дело једне генерације ни последица историјског случаја. Дело је то непрекидних напора и вековних националних живих сила. Велике су то речи, које треба да надахну сва наша национална осећања.

Прошлост наша непрекидан је низ тешких напора, патња и борба, којима се чувала ова земља на којој ми данас живимо. И ништа у тој прошлости, што је истински велико и лепо, не може бити заборано у југословенском јединству. Заворно може бити само оно што је над нама оставила пролазна туђинска власт. Зато све што је часно и достојно у тој прошлости треба чувати као аманете наших дедова, али то треба чувати и као опомену да не раздвајамо своје снаге, и да разједињени не паднемо у оне исте патње, у којима су дедови наши морали да трпе.

Било би, господо, безумно приказивати уједињење наше искључиво као резултат светскога рата, и приказивати га тако, као да нисмо ни постојали као нација пре светскога рата. Ми смо се, господо, ујединили и створили смо једну нову и младу државу, али све оне борбе и сви они столетни напори, што их је наш народ морао да издржава, све су те борбе спремане за стварање ове државе. Сви ми, господо, знамо да је Србија у завршном чину ове историјске трагичне борбе принесла највише управо патчовечанске жртве, које се никада не могу и не смеју заборавити. (Бурно одобравање).

Али, господо, сви ми морамо знати и то, да су оне столетне борбе сачувале наш народ на овој земљи, на којој живимо, да су оне деле могућности и снаге, да се створи уједињена југословенска држава. Свака државна мисао која се у прошлости нашој јављала на ма којем делу наших националних територија, и свака држава наша, која је у старини створена било код Срба, било код Хрвата, служила је, господо, буђењу свести о нашој државотворној моћи, и служила је вери народној у његову бољу и слободну будућност.

Његово Величанство Краљ дао је дужну пошту и признање пророцима, мученицима и јунацима југословенске мисли. Али је ваљало умно истакао и то, да су нашу снагу стварале све живе силе народне у вековним напорима. Господо, нису само пророци, мученици и јунаци створили ову земљу. И безбројне генерације оних безимених себара и кметова, који су чували своју земљу, и они су сачували

ту земљу за наше јединство. (Тако јел) Ја хоћу, господо, у овоме часу да вас потсетим нарочито на један крај наше отаџбине, јер верујем да је готово сваки од вас видео голе кршчеве наших јадранских обала. Управо је чудесна и мистична тајна љубави за те голе стене и литице, које је овај народ чувао више од хиљаду година. Гладан, го и бос остављао је земљу своју, пловно је свима Океанима, потупао се по свима континентима и враћао се увек на своје голе кршчеве, да ове кршчеве сачува уједињеној Југославији. (Аплауз).

Господо, ти безимени јунаци чували су и сачували су ову земљу, да она може ући у састав југословенске државе. Зато ја тврдим да је онда, кад је први југословенски плуг заорао ову балканску земљу, и кад је прво југословенско весло пресекло слане воде нашега Јадрана, да се онда почела стварати Југославија. И онај сељак и ратник на водама нашега Вардара, и онај вечни ратник у кршевима Црне Горе, који је чувао неугашену лампу слободе, и онај сељак у Словенији, који је против две моћне културе (стотинама година сам без помоћи сачувао своју земљу, и онај сељак у Хрватској, који у осамстогодишњој вези са Мађарима није допустио, да ниједна стопа земље падне у руке мађарској колонизацији, осим тамо где су је давали и предавали Мађарима туђа или отуђена властела, и онај сељак наш у Војводини, који је знао очувати оне плодне и богате земље, сви су они стварали Југославију. Зато, господо народни представници, ми нисмо у Европи народ скоројевића и јучерашњих дошљака. (Одобравање и плесак). Ми смо и у старини стварали државе и културне тековине, које су служиле на част нашој нацији у оно доба људске цивилизације. И све то што смо ми стварали доказује, да смо ми данас, ослобођени и уједињени, народ способан да живи слободно у Европи, да имамо што да дамо и да кажемо и човечанству и цивилизацији. (Одобравање и плесак).

Господо народни представници, Престона Беседа дала је с високе перспективе једну поразну оцену о политици, која је довела до Устава од 28 јуна 1921 год. Кобна је погрешка онда учињена била, што је остављено тројство тамо, где се требала показати одмах највиша синтеза наше народне и државне мисли, а везан је био живот тамо, где је требало оставити прилике, да се прошлост органски и без потреса стапа у јединство. Пуштен је био тријализам у врховима нашега државнога живота, а спутано је крутим централизмом оно, што је требало бити пропуштено слободној народној самоуправи. Више се мислило на један државни апарат, него на етички смисао уједињене и ослобођене отаџбине. (Одобравање и плесак).

Заборављено је било, да ова земља нема да буде само држава, него да има у читавом пространству свом да буде и отаџбина свих Југословена, свих Срба, Хрвата и Словенаца. Заборављено је да не може постојати једна национална држава, која нема једне националне мисли. И тако смо дошли до тога фаталнога положаја, да смо 1921 год. добили државу и стаблину, и нацију и држављанство без имена. Та анонимна политика, потенцирана махнитим странчарством и шовинизмом, довела је и морала је довести до слома 1928 год. И довела је дотле, да није могло бити другог палава него што је био 6 јануара

1929 год. Никада у историји није била оправданија стара римска максима, да је спас државе највиши закон. И наша нација може бити сретна, да се у том часу судбоносних догађаја на челу наше државе налазио наш витешки Краљ, који је имао и храбрости и смелости да на себе прими сву одговорност за спас државе. (Бурно одобравање и плесак).

После 6 јануара, уз мир и срећеност, која је била повраћена народу и држави, уз големо дело законодавних реформи, које је извршила Краљевска влада, добила је наша земља 3 октобра 1929 год. и своју државну и националну мисао. Истим законом добила је и бановине, које су дале могућност да се у јединицама и територијално и економски јаким може да развија здрав самоуправни живот.

Међу законодавним реформама које смо добили у времену после 6 јануара, ја сматрам за своју дужност да овде нарочито истакнем верско законодавство. Јер оно доказује најбоље којим је духом испуњена државна политика инаугурисана 6 јануара. То верско законодавство још није завршено, господо, и остаје да се реши још једно најосетљивије и најтеже питање, али са стране Југославије, ја сам уверен, нема никакве запреке и никаквих потешкоћа у решавању тога питања. Јер, господо, верско законодавство, које смо ми добили, показује да је стабилна наша провела дух потпуне верске слободе, једнакости и равноправности, где ниједна вера није заостављена и где је сваком остављено да управља сам собом. Споминем ово, господо народни претставници, зато, што се јављају политичке струје, које би тобоже у одбрану цркве и вере хтеле да поведу посебну акцију. Јављају се, господо, о томе морамо отворено говорити, на различитим странама у нашој Отаџбини, покрет клерикалима. Тамо где постоји заиста гоњење вере и цркве, овај покрет може бити још и разумљив као одбрана легитимних права и интереса вере и цркве. Али у држави која даје потпуно верску слободу и равноправност, која сваким својим гестом доказује да јој је стало до верског мира, у тој држави клерикални покрет, ма какве врете, нема никаквог оправдања. (Одобравање). И ако се такав клерикални покрет јавља, онда је знак да су у питању други мотиви и други циљеви, који немају ничега заједничког са нашим националним животом. (Одобравање). Најопаснији је, господо, онај клерикализам који носи интернационална обележја и који се диригира силама изван наше Отаџбине. (Одобравање).

Господо народни претставници, у провођењу југословенске државне и националне политике догодила се једна по узносности својој јединствена манифестација, коју сматрам за своју дужност да овде споменем: манифестација од 6 септембра 1930 године. Ми, господо, никад не можемо и нећемо заборавити онај велики дан, када је Његово Величанство Краљ херојством, мучеништвом и победама овечане заставе српске војске пренесене поносно и високо кроз све ратове за ослобођење и уједињење, склонии у народно светилиште на Оплепац, у задужбину легендарног Краља Петра Ослободиоца. (Одобравање). То, господо, није била само манифестација, то је било државничко дело, достојно Краља Ујединитеља, првог ваточника државне це-

лине и народног јединства, достојно крви и смелости хероја Тополског, бесмртног Војда Карађорђа.

Господо народни претставници, постојало је и по тоји једно систематско сумњичење и подметање, да је политика 6 јануара ишла за тим да створи један режим, који је сам себи циљ, један принцип владања који хоће себи да перпетуира по узору неких страних експеримената. То је подметање, господо, демантовано изјавама са највишег места од првог дана шестојануарске политике па све до Устава од 3 септембра. Већ у манифесту од 6 јануара, Краљ је рекао, позивајући све Србе, Хрвате и Словенце, да буду помагачи у овим напорима, да је једини циљ да се у што краћем времену постигне остварење оних установа, оне државне управе и оног државног уређења, које ће најбоље одговарати општим народним потребама и државним интересима.

Одмах у јануару 1929 године изјавио је опет Краљ дописнику великог париског листа Матена: „Јединствено је ово што ми желимо да учинимо. Далеко од тога да упутим земљу ка једном режиму ауторитета без контроле, ја намеравам, да омогућим земљи да доцније има прави парламентаризам и праву демократију“. А мало касније дописнику Рајтерове агенције опет је изјавио Његово Величанство Краљ, на питање: Колико би ово могло трајати, колико би времена требало за то: „То је сто питање, на које је најтеже одговорити. То не могу да кажем. Нећу ни покушати да износим прорицања. Желим вратити се нормалним животу чим то омогући рад на преуређењу“. А непосредно, пре доношења и проглашења Устава од 3 септембра опет је Краљ изјавио дописнику Хавасове Агенције: Да је овај систем привремен и чим дође време променама у том правцу, оне ће бити само такве да што боље учврсте садашњи правац националне и државне политике.

Од првога часа није се мислило и није се ишло за тим да се ствара један режим који би служио сам себи, него је уведено једно стање, које је било потребно да се држава изведе из хаоса у који су је бацили странчари. И, господо, ова Краљевска реч извршена је проглашењем Устава од 3 септембра 1931 године. У томе Уставу добила је југословенска државна и национална мисао своју коначну санкцију, а нацрт Адресе учинио је добро што је ову мисао прихватио онако како је она у Престоној Беседи изражена. И сад, господо, и за нас настаје дужност, да у томе духу продужимо сав законодавни рад до последњих консеквенција. Јер југословенска мисао није само мисао политичка; она је и мисао културна и социјална и привредна. Југословенска мисао не може постојати као мисао која је задржана за декларације, програме, ентузијације. Југословенска мисао мора да буде примењивана у целокупном јавном животу. И где год је до данас у нашем законодавству или у јавној управи затечено нешто што није у складу са овом уставном мишљу југословенском, све то мора што пре да се доведе у склад тако, да ово заиста буде једна права млада нова југословенска држава. Уз јединство наше нације, уз државну целину наглашава Престона Беседа јасно и одлучно и равноправност. И могло би изгледати логично питање, зашто да се уз јединство наглашује и равноправност. Али по моме уверењу и овде је погођен баш прави пут, погођен је моменат у коме је стварано наше најодно уједињење. Ми смо се, господо, ујединили као

држава и нација, али морамо сви искрено признати, да процес наше народне унификације није психолошки био довршен, и да је сва мудрост државне политике да, водећи рачуна о стању које се затекло, приведе народ без тешкоћа, без трзавица и без бола у јединство национално. Зато се, господо, само на пољу равноправности може изграђивати јединство, које ће сузбијати све сумње да се тиме покривају друге тежње. У овом принципу равноправности мислило се на равноправност у самој југословенској нацији. Није нарочито спомињана равноправност грађана југословенских друге крви и другог језика. Али је сасвим природно и логично, господо, да југословенска држава ни према грађанима друге крви и језика не може водити другу политику него политику равноправности. Господо, нико не мисли грађанима нашим друге крви и језика затворити изворе њихове националне културе. Нико не може тражити од њих да буду национални Југословени. Али сви ми можемо и морамо тражити и тражимо да сви наши грађани друге крви и језика буду лојални југословенски грађани. (Пљескање). И да за удео и за судбину ове земље вежу сав свој удео и сву своју судбину. И када они с друге стране створе све предуслове да се ово питање може решити до потпуности, са стране југословенске државе неће бити запреке да и мањинско питање буде у пуној мери задовољено. Јер, господо, југословенска државна политика не може никада бити вођена мотивима верске и расне мржње. У Југославији не може се, не само као покрет, него ни као једно озбиљно расположење озбиљних кругова народних, замислити један покрет, као што га видимо у многим државама које се својом културом поносе, покрет најружније расне и верске мржње који се јавља гдегод у облику антисемитизма.

Господо народни претставници, уз ову конструктивну државну политику постоји у Југославији једна мање или више подземна политика негације и саботаже. Нису једнаки сви елементи који се окупљају око те политике, и не воде све њих исти циљеви и тежње. Спаја их само негација, и код куће се то покрива лозинкама демократије, а у иностранству, у злогласној емиграцији, води се отворена агитација против интегритета ове државе. Ми знамо за негацију ове политике, али куда она иде и шта она ствара, нико од нас не зна. Ми знамо само то, господо, да начела и лозинке које се могу једнако исповедати у Југославији, као што се могу исповедати у Мађарској, Аустрији, Италији, Немачкој, или се могу исповедати у Кини, или Уругвају, или ни на којој другој тачки кугле земаљске, не могу бити начела, на којима се може заснивати југословенска државна политика. Ми не питамо ту господу ништа о тим начелима, јер ми сами сви то добро знамо. Али, ми питамо: каква су њихова начела о југословенској државној и националној политици. Једна конструктивна мисао у томе правцу, у којој би се сви они сложили, та једна конструктивна мисао вредела би више него све њихове пуританске теорије о демократији. Место што се та господа губе у негацији, потребно би било, да народу, кад хоће да га поведу за собом, кажу: како они замисљају уређење ове државе. И дужни би били да кажу да ли они сви хоће ову југословенску државу. Јер, шта би они, господо, узимали данашњи дан, да су данас у овоме Народном

Претставништву, шта би они ново имали да донесу и кажу овоме народу?

По ономе што су радили до 1928 године и по ономе што су радили после 6 јануара, ми видимо и знамо да би они хтели да продуже тамо где су престали 1928 године. А, господо, 1928 година најцрња је у историји нашег уједињења и не може се и не сме никад више повратити. (Одобравање).

Го пода кажу, хоћемо демократију. Па јесте, господо, сви ми хоћемо демократију, али хоћемо југословенску демократију, која ће нам дати средства, снагу и могућност да бранимо југословенско јединство. Оно што нема да служи југословенском јединству, оно не признајемо као демократију. И, господо, кад је реч о демократији, потребно је казати, да о томе има сувише много теорија. У европским демократијама, у европским демократским државама, нема ни две државе у којима је демократија једнака. Нема, господо, једног модела за стварање државе и за доношење Устава. Јер, свака држава ствара Устав какав њој одговара. Када би постојали модели за изграђивање државе, за увођење једног Устава, онда, господо, уставотворни и државотворни рад био би најлакши рад на свету. Требало би само отворити један добар уџбеник, написати најлепша начела и најидеалније теорије, које су у њему, и народ би добио Устав. Нешто се слично покушало Видовданским Уставом. Видели смо куда је то довело. А да се, господо, свуда не може на једнак начин уводити и стварати Устав, за то имамо безброј примера. Ја ћу, господо, бити слободан да вам наведем само један. Познато је, да је Велика Британија сматрана као матица уставности и парламентаризма. Али је лаж, господо, да је онај Устав, који данас постоји у Великој Британији, створен као једна целина. Тај се Устав столећима стварао, и данас се још развија и никад му развијању нема краја. И изборна права која данас постоје у Великој Британији нису старија у овој данашњој својој ширини, од 10 година. Дакле, господо, ни та матица уставности и парламентаризма није створила Устав као теорију и експеримент, него га је стварала и изграђивала према својим националним и државним потребама, а изграђивала га је једна нација која је у последњим изборима дала један пример, каквог иначе у свету нема, о свести и одговорности народа. Доказ су за то избори у Великој Британији. Ви знате да су крајем прошле године тамо извршени избори под врло тешким приликама. Велика Британија је пар екселансе индустријска земља. За време избора у тој земљи било је преко 2,700.000 беспослених радника. На биралиште је иступило преко 21 милион бирача мушког и женског пола. И у тајном гласању, у тој индустријској земљи, где има толико беспослених радника, комунисти су од 21 милион гласова добили нешто преко 74.000 гласова. То је, господо, доказ колико је у тој нацији развијен смисао за дисциплину и свест о одговорности и последњег грађанина. А господо, код нас смо у прошлој парламентарној борби видели да ни вође народни не знају често шта је осећање одговорности. Навешћу вам још један велики и светао пример из велике Британије у лицу данашњег шефа владе, а бившег шефа радничке странке Макдоналда. Када је Макдоналд опазио да његова странка и његова доктрина не може служити интересима економске сигурности народне,

онда је он напустио своју странку, да послужу нацији. Макдоналд је напустио странку, велику и моћну, којој је он дао и организацију и идеологију и снагу и он интернационалац, социјалиста, ушао у изборе са великом лозинком: Нација пре свега. Господо, где постоје овакви примери свести, дисциплине и одговорности народне, тамо је лако решавати уставна питања. Није то лако код нас где смо видели да се у негдашњим изборима, под притиском и психовом демагогије, знало догађати, да су комунисти бирани у крајевима, где се у широким слојевима једва и знаде што је индустрија, и где би тешко било паћи и занатлију, који може дати зараде за пет радника.

Господо, једна једина конструктивна политика постоји данас у Југославији, а то је политика Престоне Беседе и политика Устава од 3 септембра 1931 године, и дужност је свакога родољуба, који хоће да сачува ову државу, да тој политици даде своју помоћ. (Бурно одобравање и плесак). Не мора, господо, бити и није ни данас све савршено, и нико то од нас не тврди — сви смо ми грешни људи — али сигурно стоји да овај Устав и програм Престоне Беседе и Адресе дају сигурну и солидну основу, да се на њој даље и постепено може наgraђивати југословенски парламентаризам и уставност.

Мој предговорник говорио је већ о најактуелнијим питањима спољне политике и било би сувише да ја о томе кажем и једну реч после његовог говора. Споменућу само да је Адреса, слажући се потпуно са Престоном Беседом, исправно схватила мисао целокупног нашег народа, када је нагласила да је наша политика спољна, политика мира и солидарности међу народима, и да та политика чак и са војском, одбраном нашом народном, има само да служи интересима мира и солидарности међу народима. Једино у што не можемо допустити да се дирне, то је слобода и интегритет наше Отаџбине, и не можемо да примимо никакву инострану политику, која би то имала да доведе у питање. Отаџбина наша нема никаквих претензија, које би било чију слободу доводиле у питање, али и она мора бити начисто о томе, какав ће став заузети према извесним појавама и покретима, који се јављају нарочито у Средњој Европи.

Ми смо сви у последње време могли запазити да се често спомињу идеје о блоку средњо-европских држава, и долази се чак и на идеју Дунавске конфедерације.

Ми, господо, можемо примити сваку кооперацију, која може да послужи заштити и одбрани заједничких интереса свију народа Средње Европе и Балкана, али не можемо примити никакву комбинацију, која има ма што да одузима од наше слободе и независности. (Бурно одобравање и плесак). А нарочито не можемо примити ништа, што би било у чему потсећало на пропалу монархију Хабсбурга. (Одобравање и повици: Тако јел!). И најмање можемо излазити у сусрет државама, које допуштају да се на њиховим територијама спремају злочиначки комплоти против интегритета наше државе. (Одобравање, плесак и повици: Тако јел!) А има још један разлог зашто ми са опрезношћу морамо примати идеје о блоку средњо-европских држава.

Свака сарадња, кавао сам већ, корисна је и добра, ако заштићује заједничке интересе, а не дира у нашу

независност и слободу. Али ми морамо наградити прије свега систем своје националне економије, морамо га изградити тако, да наша држава буде потпуно економска јединица, која ће као јединица улазити у разговоре са појединим државама. Не можемо допустити ништа што би ма и један део наше Отаџбине одвело у сферу туђих интереса. Ако гледамо наше економске прилике и наш економски систем, морамо видети да нисмо доспели до изградње система наше националне економске политике.

Погледајмо само нашу жељезничку мрежу. Она је и данас састављена из фрагмената жељезничких система, који су преко наше територије грађени за туђе интересе, јер нисмо имали ни снаге ни могућности, ни времена, да се повежемо у једну целину. Погледајте овде испод Београда, па ћете видети да се тек данас граде мостови преко Дунава и Саве. Међутим, кад је Дунав замранут, теже је доћи у Панчево него у Будимпешту.

У доба Друштва народа, у доба планова за Европску унију, за коју се жртвовала племенита и несебична активност једног великог француског државника, у доба толиких небројних пактова, разумљиво је да свака нација мора хармонији међународних односа жртвовати нешто од свога народнога суверенитета. Али то што се чини, сме се и може се жртвовати само општој заједници цивилизованог света. Не може од свог суверенитета жртвовати један народ у корист другог народа. Ми не можемо допустити да наша земља и Балкан буду било чија интересна сфера. Ми не можемо признати да на Балкану може бити допуштено право било мирне било немирне пенетрације других сила. Ничијих интересних сфера нема у нашој држави него само интересна сфера наше нације. И никакво право пенетрације не признајемо ни једној нацији на свету, јер са свима хоћемо да будемо пријатељи, али никако подложници.

Господо, сви ми знамо и видимо, да је тешка привредна криза захватила читав свет, и да је она у Југославији управо дошла из другог света, и она несумњиво данас мора привлачити сву пажњу свију одговорних фактора у нашој земљи. (Аплауз). И ми смо видели да је у Престоној Беседи и нацрту Адресе дат широки програм за решење питања, која могу довести до оздрављења наших економских прилика. Између осталог споменута је и потреба штедње у држави, бановинама и општинама. Апсолутна је истина да је штедња до крајњих граница до којих се може ићи потребна, али и ту треба одредити праву меру, да штедња не би погодила велике националне интересе, и да не би зауставила или ослабила наше културно настојање и континуитет нашег привредног и културног живота.

Господо народни претставници, завршавајући свој говор, ја гаас лепо молим да ми опростите што сам и сувише замарао вашу пажњу, и да ми допустите само још неколико речи.

Улазећи у овај дом, господо и другови, ми сви морамо осећати да смо из народа понели и овамо донели један велики дуг према њему. Сви ми, и сваки од нас, свестан своје личне одговорности за свој рад у овом дому, морамо у души својој положити свечани завет да ћемо чувати част, достојанство и светињу Народног Претставништва (Бурни аплауз и узвици: Тако јел!). То смо ми сви дужни и народу

